

SURİYE İÇ SAVAŞININ JEOPOLİTİĞİNİ ANLAMAK: BU SAVAŞIN TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASI, ORTADOĞU VE ULUSLAR ARASI DÜZENE ETKİLERİ

Bu çalışmada Suriye iç savaşının tarihselliği mercek altına konuyor. Öncelikle Suriyedeki iç savaşı tetikleyen dışsal faktörler üzerinde duruluyor. Bu çerçevede Suriye iç savaşının patlak vermesinde birinci amil hatta yegâne değişken konumundaki Arap Baharı ana hatlarıyla resmediliyor. Arap Baharının içinde geliştiği ülke içi, bölgesel ve küresel haritaların ortaya çıkardığı fay hatları ana hatlarıyla çiziliyor. Bir Arap ülkesi olan Suriyenin tarihselliğiyle diğer Arap ülkelerinin tarihselliklerinin bir takım farklılıklar içermesine rağmen ana mecraları açısından ne kadar benzediklerinin altı çiziliyor.

Bu çalışmanın ikinci uğrağında Suriyede Arap baharının başına gelenlerden söz ediliyor. Arap baharının Arap kışına nasıl dönüştüğü dolaylı olarak tespit ediliyor. Suriyede iç savaşın nasıl ortaya çıktığı meselesi bu durakta anlatılıyor. Bu kerte mezhepsel fay hatlarının Suriye’de ortaya çıkarak nasıl tektonik kırıklar meydana geldiği haritalaştırılıyor. Bu haritada Suriye’de mücadelenin otoriter ve baskıcı rejimle halk arasında bir demokrasi-iktidar mücadelesi olmaktan çıkıp mezhepler arası bir mücadeleye evrilme süreci ana hatlarıyla konumlandırılıyor.

Çalışmanın diğer önemli durağındaysa Suriye iç savaşının bölgesel ve küresel güç mücadelesinin bir arenasına dönüşümü inceleniyor. Bölgenin oyun kurucu aktörleri arasındaki açık rekabet ve örtük karşıtlaşmaların Suriye iç savaşı üzerinden nasıl ortaya çıktığının anlatıldığı bu vetirede İran Türkiye ve Suudi Arabistan arasındaki ilişki dinamikleri analiz ediliyor.

Çalışmanın ilerleyen uğraklarında IŞİD, PYD gibi devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışları ve Suriye krizini karmaşıklaştırmaları üzerinde duruluyor. Yeni parametre ve dinamikleriyle Suriye nin nasıl bir stratejik çöküntü coğrafyasına dönüştüğü anlatılıyor.

Çalışmanın son uğrağında Suriye’nin artık sadece bölgenin değil dünyanın bir laboratuvarına dönüştüğü anlatılırken şu teşhisle bu araştırma nihayetleniyor; Suriyedeki krizin sona erebilmesi iç parametreler arasındaki değişimlerin bir türevi olmayacaktır. Küresel yeni bir statüko ana hatlarıyla şekilleninceye kadar bu krizin dinme olasılığı oldukça düşük görünmektedir.

GİRİŞ

Arap Baharının bir uzantısı olarak ortaya çıkan Suriye krizini ilk evresi itibariyle ülke içi parametreler ve fay hatları üzerinde haritalandırarak değerlendirmek mümkündür. Denklem bir tarafında BAAS rejimi diğer tarafındaysa halktan unsurlar bulunuyordu. Siyasal rejimin değişmesini talep eden halk kitleleriyle siyasal statükoyu ülkenin bekasıyla eş değer haline getiren Esat rejimi arasındaki bu Arap baharı liginde oynanan oyun çok geçmeden hem çerçevesini hem de ligini değiştirdi. Mezhep mücadelesi konteksti içine yerleşmeye başlayan bu hadise yeni bir lige taşındı: Bölgesel güç mücadelesi. Artık mücadele denkleminin bir ucunda rejim diğerinde halktan unsurlar bulunmuyordu sadece; saylara yeni ve daha büyük aktörler ekleniyordu. Başta İran ve Suudi arabistan olmak üzere Ortadoğu bölgesindeki irili ufaklı bir çok ülke bu mücadelenin açık veya örtük bir tarafında yer alıyor ve saffını belirliyordu. İran’ın Afganistan’dan başlayarak Irak’a uğrayan Suriyeden geçerek Lübnan’da konumlanan Şii hilali rüyası Suriye krizi özelinde yeni bir tatbikat sahasına kavuşmuştu. İran Suriyedeki mücadeleyi mezhepçi kalıba dökemediği ölçüde stratejik hedeflerine ulaşabileceğine inandığı için varoluş biçimini İslam Farsiden Şii-Farsa dönüştürmeye başladı. Bu noktada Suriye krizi Arap Baharının bir uzantısı olmaktan çıkıp Şii hilali mücadelesinin merkezine yerleşmeye başladı.

Kuşkusuz bu stratejik hamle cevapsız kalmayacaktı. Vahhabi selefi mezhepçi hattın beslediği gruplar Suriyede Şii karşı hattında saflaşmaya başlayınca Suriye krizi yeni bir derinlik ve boyut kazanmış oldu. Vekalet savaşları marifetiyle yürütülen mücadele artık Arap-Fars tarihsel karşılaşmasının radikal şekilde sahnelenmesini doğurdu. Karşılıklı tecavüze dayalı bu ilişkiden gayri meşru ve ürkütücü bir heyülaması çocuk dünyaya geldi: İŞİD.

İŞİDin Suriyede tezahürü Suriyeyi terörizm merkezine dönüştürdü ve Dünya açısından Suriye insane trajedileri nedeniyle düşünülmesi gereken bir coğrafya olmaktan çıkarıp Batının korkulu rüyası ve travması olan global terör coğrafyası olarak haritalandırılmasının ardından Suriyenin global stratejik haritadaki konumunu fevkalade değerlendirdi. İŞİDle mücadele örtüsü altında sahneye çıkan PYD ve YPG bölgedeki fayları sadece derinleştirip uzunlaştırmadı karşılaştırarak karmaşıktırdı. Bölgesel ve küresel bilimüm stratejik oyunların oynandığı vahşi bir arena hüviyetini kazanırken aynı zamanda dünyanın kozmik odasına dönüştü.

Bu yazının tavafi yukarıdaki noktaların üzerinden kalın çizgilerle geçildiğinde ortaya çıkan stratejik kürede tamamlanacaktır. Bu kürenin stabil hale gelmebilmesi ise küresel güç mücadelesinin oluşturduğu dalgaların dinmesine bağlıdır.

YÖNTEM

Suriye krizinin güç mücadelelerini nasıl şekillendirdiğini tespit etmeye çalışırken statik fotoğraflar çekmek yerine kamera marifetiyle süreçlerin dinamik akışlarını tespit etmek temel yaklaşımımız olmuştur. Fotoğraf makinası yerine kamerayı kullanırken kameranın ayaklarının nerelere sabitleneceğinin de bu çerçevede tespit edildiğini belirtmeliyiz. Birinci ayak elbetteki arka fonu Arap Baharı olacak şekilde Suriye içi, diğer ayağı arka fonu Orta doğu olacak şekilde mehep savaşları ve üçüncü ve son ayağını ise arka fonu global dünya olarak küresel güç mücadeleleri.

Bunlar yapılırken yapısalcı analizler yerine sosyal inşacılığı kendine rehber edinen bir yaklaşım belirlenmiş ve çalışma sürecince yapılan tespitler ve teşhisler bu çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Suriye sorununun çözümü ne kadar zor ise bu sorunun teşhis ve tespitleri de bir o kadar zordur. Bu nedenle yapılan analizlerin iddialı olmak yerine mutevaziliği daha baştan kabul etmesi gibi bir ahlaki yükümlülüğü vardır.

Anahtar Kavramlar

Suriye krizi, Arap Baharı, Şii Hilali, Vekalet savaşları

Giriş: Ana Sorunsal çerçeve ve Metot Üzerine

Bu çalışmanın odağında Suriye krizi ve bu krizin Ortadoğu bölgesindeki ve küresel ölçekteki güç dengesi üzerine etkileri bulunuyor. Kuşkusuz ki Suriye krizinin ne kendisi ve ne de bu krize müdahil olan aktörler istikrarlı bir görünüm ve mevki arz ediyor. Zaman içerisinde bu krizin sadece çerçevesi değişmiyor hem derinliği hem boyutları ve hem de ona müdahil aktörler çeşitleniyor. Krizin çerçeve boyut ve derinliklerindeki her değişim dönüşlülük kuralı çerçevesinde krize dahil olan aktörlerin ikili ve çoklu ilişkilerini de çok yönlü olarak değiştiriyor. Bu bakımdan 2011 Mart ayında Suriyede patlak veren krizle bugün şahitlik ettiğimiz kriz sadece ölçeği açısından değil mahiyeti ve etkileri açısından da önemli farklılıklar içeriyor. Geride kalan altı yılında periyotlaştırmalara izin verecek hatta bunu elzem kılacak kadar farklılaşan kesit analizleri yapmayı elzem kılacak kadar giriftleşen bu krize ilişkin yapacağımız analizlerde bir önkabulü sürekli hatırd tutmamız icap ediyor: Suriye krizi çok karmaşıktır(1) Çok yönlüdür (2) çok aktörlüdür (3) Meşhur liberal iktisat teorisindeki gizli el metaforunun tam karşıtı burada çoğu zaman iş başındadır ama kurucu ve düzenleyici olarak değil istikrarsızlaştırıcı ve düzensizleştirici olarak(4). Kriz piyasasına doğrudan veya dolaylı müdahil olan aktörler her zaman gerçek ve rasyonel kişilikler değildir. Nitekim ISİD hadisesinde olduğu gibi bazan heyulamsı tanımlanması güç aktörler devreye girebilmektedir.

Dinamik süreci içinde derinleşerek matruşkalaşan Suriye krizinin Suriye içi parametreleri etkilediğinden ve onları de-construct ederek karmaşıkleştirdiğinden hiç şüphe yok. Ancak gerek bölgesel ve gerekse küresel iklimi etkilediği de tartışmasız bir vakiadır. Bölgedeki ülkeler arası ikili ilişkileri çok yönlü etkileyen bu kriz çoklu ilişkileri de çok yönlü olarak etkiliyor. Üstelik bu etkileşim stabil bir karakter göstermiyor.

Altıncı yılını dolduran Suriye krizinin bugün çok ağır bilançosuyla karşı karşıyayız. 500.000 i aşkın insanın öldüğü, milyonların yaralandığı geriye kalan milyonlarca insanın iç veya dış göçe maruz kaldığı bir bilanço sadece Suriyenin değil bölgenin ve dünyanın maruz kaldığı en büyük yıkımlardan ve trajedilerinden biridir (<http://www.amerikaninsesi.com/a/suriye-de-olu-sayisi-470-bine-yukseldi/3187033.html>, erişim:12.08.2016). Bu krizden insanların yanında şehirler de payını almaktadır: Hama, Humus Deirezzur, Palmira, Halep gibi bir çok tarihsel şehir artık harabeye dönüşmüş vaziyette. Bu yönüyle Suriye krizi bölgede ve dünyada bir karadeliğe dönüşmüş benziyor. Karşısına çıkanı yutan ve yuttukça da genişleyerek derinleşen çekim kuvveti artan bir karadelik.

Kriz öncesi toplam nüfusunun yirmioç milyon olduğu dikkate alındığında Suriyedeki krizin ülke içi parametreleri ne denli değiştirdiği ortaya çıkar. Krizin henüz zirvesini gördüğüne ilişkin bir öngörede bulunabilmek oldukça zor görünüyor. Bu itibarla bu krizin çok farklı boyutlar kazanabilmesi mümkündür.

Suriye'deki krizin giriftliğini bu şekilde tespit ettiğimizde söz konusu krizin vukufiyetli ve ihatalı analizi konusunda kullanacağımız araçları seçmek noktasında ne kadar dikkatli olmamız gerektiğini anlayabiliriz. Krizin çözümlenişinde analiz araçlarımız çok ama çok önem arz ediyor. Elbetteki bu noktada krizin anatomisini çıkarmak noktasında yapmamız gereken öncelikli ameliye bu sorunu haritalaştırabilmek ve böylelikle zihnin anlayabileceği ölçüde basitleştirmektir. Biliyoruz ki her anlama faaliyeti bir basitleştirme yani haritalaştırabilme ameliyesini içerir. Anlaşılmayı olanaklı kılan şey açıklamaktır. Diğer yandan yorumlama ve değerlendirebilme işlemleri ise çerçeve oluşturabilmekle ilgilidir. Bir başka anlatımla anlamaya çalıştığımız hadiseyi veya hadiseler silsilesini bir bütünün içine yerleştirir ve burada onların ne ifade ettiğini görebilmeye özgül ağırlıklarını tespite çalışırız.

Bu nedenle araştırmamızda Suriyedeki krizi öncelikle haritalaştırmaya ardından belirli çerçeveler içine yerleştirmeye çalışacağız. Basitleştirirken kullanacağımız yöntemin ana unsurları şunlar olaktır 1- Suriye krizini periyotlaştırmak ve farklı kompartümanlara ayırmak, ve buna bağlı olarak 2- Her bir periyottta krize doğrudan ve dolaylı müdahil olan aktörlerin önceliklerini tespit etmek ve kullandıkları mekanizma ve stratejileri ana hatlarıyla anlatmak.

Suriye krizinin analizinde kullanacağımız diğer analiz aracı ise çerçeve oluşturmaktı. Çerçeve oluştururken temel amacımız Suriye krizinin hangi ana çerçeve içinde cereyan ettiğini tespit etmek olacaktır. Esasen basitleştirme ameliyesiyle çerçeve oluşturma ya da arkafon teşekkülü ameliyeleri birbirlerine örtüşen bir mantık içinde şekilleniyor. şöyleki Suriye krizinin ilk evresinde krizin içinde cereyan ettiği ana akımla bu krize müdahil aktörlerin öncelikleri arasında bir içiçe geçişlik söz konusudur. Suriye krizinin birinci evresi Arap baharı ana çerçevesi içinde cereyan etmiş ve bu evrede Suriye-içi gelişmeler arap baharının ana parametrelerine referansla anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci çerçeve ise Mezhep çatışması ve bölgesel güç mücadelesi ana eksenini üzerine kuruludur. Bu çerçevenin içi kendine has parametreleri ve referans noktalarıyla şekillenmiştir. Üçüncü ve son evrede ise çerçevenin dışsal sınırları iyice açılmış ve küresel güç mücadelesinin bir alt kümesi olarak Suriye krizi konumlanmıştır.

Bu çalışmanın usulüne ilişkin diğer bir öğe daha var: statik yapısalcı analizler yerine süreç odaklı ve dinamik sosyal inşacı yaklaşımın tercih edilmesi. Daha açık bir ifadeyle çalışmamızda belirli kadrajlar belirleyip bu kadraj içindeki aktör ve olayların statik resimlerini çekmek yerine kamera kullanıp olayları akış dinamiği içinde kaydetmeyi uygun gördük. Kamera kullanınca önemli başka hususlarda gündeme geliyor: Kameranın ayaklarının nerelere yerleştirileceği hususu. Kameramızın üç ayağı bulunuyor: Birinci ayak Suriyenin içine ikincisi Ortadoğu bölgesine üçüncüsü ise küreye yerleştiriliyor.

Bu çalışmanın ileri süreceği ana argümanı şudur: Her ne kadar Suriye krizi Arap baharının tetiklediği bir hadise olsa dahi geçen altı yıllık süre zarfında bu kriz çok farklı çerçeveler içine yerleşmiştir. Bugün itibariyle Suriyedeki kriz ülke içi bir mesele olmaktan çıkmış bölgesel ve küresel güç mücadelesinin alanına dönüşmüştür. Bu itibarla bölgenin ve dünyanın geleceğinin nasıl şekilleneceğini görmek isteyenler için en elverişli haritaların başında Suriye kriz haritası gelmektedir. Suriye, bölgesinin ve dünyanın küçük bir laboratuvarı olmaya adaydır.

Suriye Krizinin Doğuşu: Arap Baharı

Arap Baharı yeni milenyumun en önemli olaylarının başında gelir. Bu hadise bir büyük trajediyle başladı ama özellikle arap dünyasında haklar arasında tarihsel bir ümit ve iyimserlik doğururken dünyanın geri kalanında özellikle Batıda büyük bir şaşkınlık yarattı. Arap baharının önemini anlamak ve çerçeve özelliğini değerlendirebilmek için bu üç vaktaya da yani trajedi, iyimserlik ve şaşkınlık vakalarına ayrı ayrı bakmak gerekir. Trajedi Arap toplumlarının yüzyıllardır yaşadıkları maşeri haleti ruhiyeyi temsil ederken, ümit aynı hakların parlak yarınlarına ve toplumların kurtuluşunu simgeliyordu. şaşkınlık ise Batı-merkezli dünyanın hegemon aktörlerinin paradigmalarının iflasının öteki imgesinin ölüşünün ifadesiydi. Özellikle Batı açısından Batı-dışı olarak Doğu ve Doğunun merkezini işgal eden Orta-Doğu Batı medeniyetinin ne olmadığını gösteren bir negatif ayna işlevi görüyordu. Doğunun ve Doğunun temsiliyetini üstlenen Arap İşlam coğrafyasının yükselişi Batı değerlerinin onanmasından çok meydan okunabilir hale gelmesini ifade etti. Soğuk Savaş sonrası yıkılan otoriter rejimler ve bunların yerini demokratik olanlara bırakması Batı merkeziliğin sahihliğinin laboratuvarda ispat edilmesi ve Arap dünyasında demokrasiye geçiş bu paradigmanın sahadaki iflası kadar travmatikti.

şimdi bu temsiliyetlere daha yakından bakalım ve bu tekil olayların ana fondaki mevkilerinin ne kadar önemli ve stratejik olduklarını tespit etmeye çalışalım. Tunuslu genç

mühendis ve sokak satıcısı Muhammed Bouazizi Aralık ayında kendini yakarak intihar etti. Çok geçmeden bu hadise toplumsal bir harekete dönüştü: Başta gençler olmak üzere otoriter rejimlerin dışladığı, tahkir ettiği insanlar meydanları ve sokakları doldurarak temel insane hakları ve demokrasi taleplerini dile getirdiler (Özdemir, 2012: 110). Sokaklara doluşan kalabalıkların çoğu Bouazizinin şahsi hikayelerini kendi geçmişlerinin ve kendilerinin hikayesinin bir parçası olduğunu görüyor ve otoriter rejimleri işsizlik, fakirlik, eşitsizlik, temel insane haklarının ihlalden sorumlu tutuyorlardı. Bouazizi mühendis olmasına rağmen işsizdi ve geçimini sokak satıcılığıyla temin etmek istemesine rağmen bu isteği rejimce engelleniyordu. Üstelik hakim inanca göre rejimin mensupları toplumsal artı değeri çarçur ederek fakirliği kader haline getiriyordu. Sorun sadece yönetimlerin ekonomik kaynakları tekeline almasında değildi aynı zamanda rüşvet, irtikap gibi yolsuzluklar ayyuka çıkmıştı (Çelik, 2015: 36). Üstelik bütün bu sorunların arkasında otoriter rejimleri destekleyen Batıcı emperyallerin bulunduğuna ilişkin toplumsal bir kabul oluşmuştu. Tam da böylesi bir algı dünyasında Tunus halkı 30 yıldır yönetimi elinde tutan Benali rejimine başkaldırdı ve çok geçmeden Benali rejimi yıkıldı ve yerini Nahda hareketinden doğan siyasi harekete bıraktı (Özdemir, 2012:103).

Tunus'ta yaşanan bu hadise 1989'da Berlin duvarının yıkılışını andırıyordu. Sanki 1989'da yıkılan duvar Berlin Duvarı değildi, bu yıkılış Doğu Blokunun yıkılışını temsil ediyordu. Çok geçmeden Doğu bloku çökmüş ve 1991'de bu blok çözülmüştü. Benzer şekilde Tunustaki bu hadise Arap dünyası açısından bir model olarak kabul edildi ve Arap sokaklarında inanılmaz bir heyecan patlaması yaşandı. Önce Libya hareketlendi ardından Mısır da aynı olaylar bir büyük coşkuyla sahnelenmeye başladı. Doğu blokunda Rusya'nın rolüne benzer rolü arap dünyasında Mısır oynuyordu. En kalabalık Arap ülkesi olmasının yanısıra Arap milliyetçiliğinin ana merkezi konumunda olan Mısır da otoriter rejimin yıkılışı ve bunun yerine halk iradesine dayalı demokratik rejimin gelmesi Arap baharının bütün arap dünyasına yayılacağına delildi. Mısır Arap dünyasının laboratuvarı olabilirdi. Hüsnü Mübarek bu halk hareketine dayanamayarak 30 yıllık iktidarını bırakmak zorunda kaldı(Tandoğan, 2013: 1).

Arap baharı, Bayreyn ve Yemen'e kadar uzanmıştı ama buralarda Tunus, Libya ve Mısırdakine benzer sonuçları henüz verememişti. Bahreynde İnci meydanını dolduranları Suudilerin yardımıyla rejim bastırıken Yemende Ali Abdullah Salih'in rejimi kozmetik değişikliklerle duruma vaziyet ediyordu. Ama burada vurgulanmalıdır ki ne Yemen ve ne de Bahreyn Arap dünyasının merkezinde bir mevkie sahiptir.

Arap baharı üç otoriter rejimin sonunu getirmeye muvaffak olmuştu. Bu Arap sokakları açısından ziyadesiyle motive edici ve ilham verici bulunuyordu. Ama ümitleri artıran başka parametreler de vardı: Bunlardan biri zamanın ruhuydu; Zaman artık otoriter rejimlerin miadını doldurduğu bir zamandı. Bu ruh serbest piyasadaki gizli el gibi siyasal piyasaları değiştirip dönüştürme gücüne sahip esrarengiz bir güçtü. Diğer bir ilham motivasyon ve ümit kaynağı ise Türkiye'deki Ak parti tecrübesi ve ortaya çıkan yeni Türkiye idi. Türkiye hem ekonomik hem de siyasal fakirliği aşarak saygın bir mevkie erişmişti. Arap halkları Türkiye'nin onlar açısından bir model teşkil edeceğine inanıyordu.

Batı açısından ise Arap baharı önemli riskler içeriyordu. Arap dünyasının kontrollerinden çıkması öngörülemez meydan okumalar ve tehditleri gündeme getirebilirdi bu nedenle Arap Baharı Batıda alkışlanan bir süreç olmaktan çok bir potansiyel meydan okuma şeklinde algılandı.

Arap baharının rüzgarları Suriye'ye 2011 yılının Mart ayında esmeye başladı. Rüzgarın şiddetini belirleyen Arap baharıyla ortaya çıkan yüksek iyimserlik ve erken kutlamaların naifliği idi. Barışçıl protestolar yapmak üzere halk meydanlara akın etmeye başlamıştı. Ama çok geçmeden rejim bu protestoları yapanlara karşı şiddet uygulamaya silah doğrultmaya başladı. Bir evin duvarına rejim aleyhtarı slogan yazan 12 yaşındaki bir çocuğun

el tirnaklarını çeken rejim muhafızları devrim taleplerine hangi yöntem ve mekanizmaları kullanarak mukabele edeceğini gösteriyordu. Nitekim 11 Mart 2011 de Dara'da Baas rejiminin muhafızlarından olan Şebbiha iki sivil göstericiyi öldürdü. Bu katil olayından sonra Suriye devrimine kan bulaştı. Esad rejimi sokak protestolarını önlemek üzere bildiği ve uzmanı olduğu en etkili stratejiyi; korku silahını kullanmaya başladı. Kalabalıkların üzerine ateş açmaya Cuma namazında Camiden çıkanlar üzerine hedef gözetmeksizin kurşun sıkmaya başladı. Rejim bu stratejisiyle Arap baharı vesilesiyle patlama gösteren umut ve iyimserliği korkuyla geri püskürtmek ve yok etmek istiyordu (Özdemir, 2012: 107, Şen, 2013: 70).

Suriyede Arap baharının serüvenini çözümleyebilmek için bir yeni çerçeveye ihtiyaç olduğunu yukarıdaki sahneden anlamak mümkün. Bu yeni çerçeve hiç kuşkusuzki Suriye'nin bizzatı kendisi ve Suriyenin networklarıdır. Çünkü Suriye diğer Arap ülkelerinden; Mısırdan Libyadan, Tunus'tan yapısal özellikleri ve ikili ve çoklu ilişkileri açısından ayrılmaktadır.

Bir Güvenlik Devleti Olarak Suriye: Devlet Toplum İlişkileri

Suriye post kolonyal dönemde bağımsızlığını ilan eden ülkelerden biridir. 1920 ile 1940 yılları arasında Fransa'nın himayesinde bulunan Suriye 1946 yılında bağımsız ülkelerden biri olarak tarih sahnesine çıkmıştır. İkinci dünya savaşı sonrasında kurulan Suriyenin en temel biçimlendirici özelliklerini Arap milliyetçiliği ile sosyalizmin toplumsal eşitletiricisliği ve anti-kapitalist söylemi teşkil eder. Bu ikilinin birleşiminden doğan siyasal ideolojinin adı Baasçılıktır. Nasyonel sosyalizmin kurucularından olan Suriye vatandaşı ve Hıristiyan düşünür ve aktivist Mişel Eflakın bu ideolojik hareketi sonuçta siyasal bir harekete dönüşmüş ve Suriyenin siyasal ideolojisini mayalamıştır (Cop, 2012: 62, Çağ, Eker, 2013: 62). O kadar ki 1958 yılında Mısır ile Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetini teşekkül etmişlerdir. 1958 ile 1961 yılları arasında kısa süre yaşayan bu Birleşik Arap devletinin ardından Hafız Esat 1971 yılında yönetime el koymuştur (Daviş, 2004: 167). 1971 sonrası bugünün Suriyesinin anlaşılabilirliği noktasında bir kilometre taşı konumundadır. Kendisi de Baasçı kadrolara mensup olan Hafız Esat Ekonik alanda devletçi sosyalizm stratejisini uygularken siyasal alanda ise sınıf hakimeyeti yerine azınlık tahakkümünü esas almıştır. Azınlık idaresi ise mezhepçi bir temele dayandırılmıştır. Suriyenin kadim şehirlerinde mukim sanayi ve ticari burjuvaziyle sivil toplumun önemli unsurlarından olan tarikatlar ulema yönetimden sadece dışlanmakla kalmamış aynı zamanda marjinalleştirilmişler hatta güvenlikçi politikalara maruz kalmışlardır. Esat rejimi daha çok orta alt sınıftan devşirilen kırsal kökenli ailelerden gelen ve Nusayrilik mezhebine mensup olanlar üzerine kurulmuştur.

Suriye toplumunun ancak onda birini teşkil eden bir toplumsal kesime dayanan Esat rejiminin demir yumruk politikasından başka seçeneği bulunmuyordu. Nitekim 1982 Esat rejimi Hama'da 40.000 Sunni müslümanı tanklarla ve toparla acımasızca katletti (Erkiner, 2009: 1). Gene Cisir Eşşuğur'da toplu katliamlar yaptı. Yönetiminin güvenliğini temin etmek üzere tam bir muhaberat rejimi kurdu. O kadar ki aile içindeki bireyler birbirlerinden şüphelenir hale geldiler. Muhaberat rejiminin sonuçlarından biri korku ise diğeri de kamusal alanların tamamen devlet kontrolüne girmesi oldu. Toplumsal kesimler örgütlenemedi ve parçalı bir toplum oluştu.

Anlaşılabacağı gibi parti merkezli bir hareketten lider merkezli bir rejime dönüşen Suriye siyasal rejimi toplumsal bir travmaya dönüşmüştür. Yönetim toplumsal meşruiyete dayanmak yerine muhaberatına ve muhaberatın ürettiği fobilere yaslandığı ölçüde toplumda yönetime karşı öfke birikimine neden olmuştur. İşte Arap Baharı bu kırk yılı aşkın hayal kırıklığına, korkuya ve bunların oluşturduğu travmayı aşmak üzere Hızırvari bir fırsat olarak görülmüştür. Rejim açısından Arap baharı tam da karşı kutupta yerleşen bir haleti ruhiye ve tutumu iyice alevlendirmiştir. Zaten güvenlik krizi yaşayan Esat rejimi için Arap baharı varoluşsal tehdidin zirvesine ulaşması anlamına geliyordu.

Bu noktada tarihselliği nedeniyle birbirinden kopuk, parçalı, düzensiz ve devrim tecrübesi bulunmayan toplumsal kesimlerle; düzenli İran ve Rusya gibi ülkelerin desteğiyle yeterince donanımlı, stratejik akla sahip rejim güçleri arasında bir büyük kanlı mücadelenin fitili alevlendi. Rejim muhalifleri arap baharının rüzgârına güvenirken Suriye rejimi organize birliklerine muhaberatına ve daha da önemlisi İran gibi devrim tecrübesi olan bir müttefike ve Rusya gibi sokak hareketlerine karşı aşırı duyarlı bir ülkenin limitsiz desteğine yaslanıyordu. Suriyedeki arap baharını diğer ülkelerden ayıran en temel özellik tam da buydu: Devrim ve karşı devrim tecrübesi olan yerleşik devletlerin Suriye rejiminin kaderiyle kendilerinininkini özdeşleştirmeleri.

Mısır'da mısır halkının Hüsnü Mübarek yönetimini devirmeye yönelik şiddetsiz kalkışmasını açıktan destekleyen ve bu devrimi 1979 İran devrimini destekleyen bir devrim olarak gören İran yönetimi Suriye'deki halk hareketlenmesini daha baştan, başta ABD olmak üzere Batının bir oyunu olarak gördüğünü ilan etti. Ardından bütün imkanlarıyla Suriyeyi "işgal" hareketinin karşısında olacağını deklere etti. İran bu suretle sürekli varoluşsal testlerden geçen Tahran merkezli rejiminin ilk savunma hattını Suriye'ye kaydırıyordu.

Buna karşın Türkiye, rejimlerin halkların taleplerini dikkate alarak kendilerini yeniden yapılandırmaları gerektiği ana görüşünden hareketle Suriye rejiminin muhaliflerin gösterilerini bir tehdit olarak algılamaması gerektiğini öne sürüyordu. Rejim muhaliflerin taleplerini dinlemek yerine onları şiddetle bastırmaya kalkınca Türkiye rejimin karşısında konumlandı ve Esatın bir katil diktatör olduğunu ilan etti (Yavuz, Erduramaz, 2012: 169). Böylelikle Suriye sorunu etrafında bir saflaşma ortaya çıktı. Bir tarafta Esat rejimi ve İran diğer tarafta ise muhalifler Türkiye ve Esat rejimine karşı olan başta Katar olmak üzere diğer unsurlar. Suriyede çatışmalar yaygınlaşıp derinleştikçe Türkiye ve ABD yönetiminin liderliğinde Suriye Halkı dostları platformu oluşturuldu. Tıpkı muhalifler gibi Suriye halkının dostları platformu da gevşek bağlarla birbirine bağlıydı ve süreklilik arz etmiyordu.

Suriye krizine dışarıdan doğrudan ve dolaylı olarak müdahil olan aktörlerin sayısı arttıkça bu hadise Arap baharı çerçevesinde anlamlandırılabilir olmaktan çıkmaya başladı. Özellikle İranın Suriye hamlesi krizi yeni bir eksene daha kaydırıldı: mezhepler arası çatışma ekseni.

Suriye'de rejimle muhalifler arasındaki mücadele silahlı çatışma mücadelesine dönüştüğünde muhaliflerin stratejileri de değişti: düzenli bir orduya karşı ancak organize olmuş ve tek çatı altında toplanmış silahlı unsurlar mücadele edebilirdi. Böylelikle Suriye muhalefeti çatı bir örgüt oluşturdu ve bu örgüte bağlı yeni bir ordu teşekkül etti: Özgür Suriye Ordusu (Şen, 2013: 65). Gerek çatı siyasal örgüt gerekse askeri teşekkül hiçbir zaman tanımına uygun insicamlı karar mekanizmaları teşekkül etmiş bir organizasyon hüviyetini kazanamadı. Muhalefet kendi arasında birleşemediği gibi Özgür Suriye ordusu da daha çok kâğıt üzerinde kalan bir ordu oldu. İlerleyen süreçte daha kompakt birlikle teşekkül etti. Bunlardan öne çıkanları şunlardır: Fetih ordusu, İslam Ordusu, feylaküşşam, Ahrarüşşam El aksa, Jephetünnüsa.

Devlet ve devlet dışı aktörlerin Suriye'deki iç savaşa müdahillikleri sadece oradaki insani trajediyi artırmadı aynı zamanda savaşı karmaşıklaştırdı. Her aktörün Suriye krizini değerlendirirken tehdit ve imkan algıları farklılık gösterdiğinden bu kriz bölgedeki fay hatlarını yeniden ortaya çıkardı. Bu fay hatlarının tespitiyle kriz üreten yapıyı ve bu krizin boyutlarını tespit edebiliriz. Bu bakımdan önce İran ve Türkiye daha sonra ABD ve Rusya'nın imkan ve tehdit algılamalarına bakacağız.

İrânın Suriye Politikası: Şii Hilali

Ortadoğu bölgesinin oyun kurucu aktörlerinden biri hiç kuşkusuz İran'dır. İran 1979 İslam devriminden sonra hem İran içindeki hem de yakın coğrafyasındaki gelişmelere aşırı duyarlı bir hale geldi. Başta Batılı ülkeler ve ABD olmak üzere küresel aktörler İran devrimini

hem bölgedeki statüko hem de küresel düzen açısından sadece meydan okuyan bir hadise olarak değil aynı zamanda tehdit olarak algıladılar. İranın çevrelenmesi yüksek politikası uzun yıllar ABD'nin Ortadoğu politikalarının ana ayağını oluşturdu. ABD, İran'ı uluslararası sistemin dışında bir aktör olarak takdim ederken İran ABD'yi büyük şeytan İsrail'i ise onun avanesi olarak gördü. Bu nedenle İranla Batı'nın başı arasındaki ilişkiyi belirleyen davranış kodu soğuk savaş konsepti içinde şekillendi. İran için İsrail ABD nin Siyonist müttefiki iken Suudi Arabistan Şia karşıtı kutsal tanımayan selefi avanesiydi. Bu çerçevede İranın ABD ve Onun bölgedeki müttefikleri olan İsrail ve Suudi Arabistanla ikili ilişkileri karşıtlığa dayalı ilişki modunda olmuştur.

11 Eylül 2001 olayının ardından İran ve Suriye'yi şer üçgeninin parçaları olarak tavsif etmesi ve bu ülkeleri terörist ülke kategorisine yerleştirmesi karşıtlık ilişkisini zirvesine taşıdı. ABD nin 11 Eylül sonrası İran'ın iki sınır komşusuna; Irak ve Afganistan'a doğrudan askeri müdahalesi İran rejimi ve devletini varoluşsal bir güvenlik krizine soktu. İran bu müdahalelerin sonuçta kendisini bir kıskaca alma stratejisi olduğuna inanıyor buna göre stratejiler geliştiriyordu. İstikrarsızlaştırılan Afganistan'dan sonra Irak devletinin çöküşü ve İranda Yusuf Kardavi önderliğindeki yeşiller hareketinin sokakları hareketlendirmesi ile birleşince İran da süresiz bir olağanüstü hal durumunu netice verdi. Bu tabloya Suriye'nin eklenmesi halinde İran'ın güvenlik krizinin ne denli yükseleceği aşikârdır. Bu nedenle İran Suriye rejiminin düşmesini kendisi açısından varoluşsal bir tehdit olarak algıladı ve bu algıya göre Suriyedeki esat rejimini İran İslam Cumhuriyet rejimini korur gibi korumaya sevk etti. İran Esad rejimini bir büyük dalga kıran olarak değerlendirdi.

Kuşkusuz ki aşağıda da resmedileceği üzere İran yakın coğrafyasında Afganistan, Irak ve Suriye'de sadece tehditleri savuşturmak ana motivasyonuyla güdümlenmiyor aynı zamanda buralarda ortaya çıkan fırsat alanlarında stratejik kazanımlar elde etmek istiyordu. İran'ın her iki politikası da savunma ve stratejik kazançlar elde etme politikasını büyük bir ustalıkla oynadığına stratejik akıl sahibi herkes şahitlik ediyor.

Bütün ideolojik görüntüsüne rağmen dış politikasını realizmin ana mantığı içinde şekillendiren ve stratejik hamlelerini buna göre yapan İran'ın savunma lüğatinin etimolojik çözümlemesi yapıldığında onun iki alt bileşenin olduğu görülür: (1)- İslam devriminin korunması ve Şii akaidinin ve kutsallarının Sunni saldırganlığına karşı korunması. İran'ın fırsat alanlarından azami istifade etmek için yaptığı hamlelerdeki stratejik akla yön veren meşrulaştırıcı konsept ise Şii Hilali konseptidir. İran Ortadoğu bölgesinde operasyon alanı olan her merkezde bu iki ana stratejiyi de uygulamıştır. Hem Afganistan hem Irak ve hem de son olarak Suriye'de bu iki strateji kendine münbit bir uygulama alanı bulmuştur. Üstelik İran bu stratejik coğrafyalarda gerek savunma yaparken gerekse kazanca yönelik yatırımlar yaparken ABD ile birçok noktalarda yolları kesişmiş ve bu ikili ortak düşmanlar oluşturarak perde arkasında taktik iş birlikleri yapmışlardır. ABD Afganistan'da talibanla mücadele ederken İran istihbaratıyla iş birliği içinde bölgedeki şii gruplardan yararlanmış Irak da el kaideyle mücadele ederken gene İranın Irak'daki Şii müttefikleriyle yakın ilişki içine girmiştir. Suriyedeki Taliban ise hiç kuşkusuz IŞİD'dir. Burada benzer bir stratejik iş birliğinin hali hazırda alttan alta yürüdüğü artık herkesin malumu olan bir meseledir. Şu halde düşmanlar olarak yola çıkan iki gücün biri küresel diğeri bölgesel gücün ABD ve İranın yolun son uğraklarında düşmanlıktan yakınlaşmaya evrilen bir ilişki içine girdiklerini söylemek yanlış olmaz. Elbetteki bu yakınlaşma hem Ortadoğu bölgesinde ikili ve çoklu ilişkileri hem de küresel ölçekteki müttefik ilişkilerini köklü şekilde değiştirecek bir potansiyel arz etmektedir.

Şii kalesinin Korunmasından Şii Hilalinin Tesisine: Yeni İran

İran açısından Suriye'nin stratejik değerini tespit edebilmek için yukarıda altını çizdiğimiz iki yüksek hedefi sürekli hatırda tutmak gerekiyor. Bu iki hedeften birincisi meydan okumaların ve tehditlerin aşırı yüksek olduğu kırılğan bir bölgede devrimin

güvenliğinin sağlanmasıdır, ikincisi ise bu kırılğan coğrafyadaki fırsat alanlarını kullanarak nüfuz alanını genişletmek. İran stratejik ihtiraslarıyla imkânları ve stratejik fobi ve travmalarıyla savunma olanakları arasında her zaman açık olan bir ülke profiliyle mevcut dış politikasını tanzim etmeye çalışıyor. Bu bakımdan güç açığını önce telafi etmek ardından güçlenerek güvenliğini tam tesis edebilmek için ortadoğunun santraç tahtasında hamlelerini bir büyük stratejik akılla yapmaktadır. Savunma hattını sınırlarıyla sınırlı tutmadığı gibi hamle araçlarını da ülke içi imkanlarına inhisar ettirmek istemiyor. Bu tablodaki profiliyle İran şöyle bir metaforla tavsif edilebilir bir özellik arz ediyor: bedeniyle mükayese edildiğinde kolları çok uzun cüssesi ise nispi olarak zayıf olan bir kişi. Bu kişi oldukça zeki, tecrübeli ve bir okadar da ihtiraslı. Zeki ama zekâvet iddasında olmayan, gücü ihtiraslarıyla orantısız ama zayıflık alameti göstermeyen, santraç oyununda dikkatleri oyunun dışındaki alanlara çekerek amatör gibi görünüp çok profesyonel hamleler yapan bir aktördür İran.

Bu analojinin sahadaki tecessümlerini ifade etmek gerekiyor. İran kendisini ve sahayı karartmak için bölgedeki mücadelenin zeminini ortadan kaldırıp oyunu kendisinin güçlü olduğu sahaya çekmeye çalışıyor. Suriye'ye ellerini uzatarak stratejik hamleleri peşpeşe sıralayan Tahran yönetimi Suriyedeki mücadelenin adını değiştirmek üzere büyük bir hamle yaparak oyunun zeminini kaydırıldı. Arkafon olarak da tanımlayabileceğimiz bu oyun artık Arap baharı çerçevesinde otoriter rejime karşı sivil başkaldırı modundan bir mücadele olmaktan çıkarılıp Mezhepler arası bir kavga kalıbına dökülmek istendi. Yapısal olarak İran'ın demokrasi açığı olan bir ülke olduğu ne kadar doğruysa mezhep haritasında mücadeleye çok elverişli imkânlarının olduğu da bir o kadar doğrudur. Bu anlamda Suriye'de İran bir taraftan hizbullahı rejimin destekçisi olarak devreye sokarken diğer yandan da Sunni muhaliflerin Şii'lerin kutsallarını ele geçirip tahrip etmek üzere oldukları iddiasını medyada sürekli işleyip Esadı eli kanlı bir diktatör kimliğinden Şii savunma hattının ileri karakol müdafisine büründürmek istemiştir.

Diğer yandan İran Şii dünyasının derin hafızalarını diriltmek stratejisini ustalıkla kullanmıştır. Afganistandan Pakistan'a, Irak'a, Yemen'e Lübnan'a uzanan geniş coğrafyalarda yaşayan Şii'leri kutsallaştırdığı bu savaşın doğrudan veya dolaylı destekçileri yapmaya çabalamışbunda önemli ölçüde başarılı olmuştur. İran ince kollarını bütün bu coğrafyalara uzatarak oralarda stratejik manipulasyonlar yoluyla güç devşirmiş ve bunları Esatın yardımına sunmuştur.

Öncelikle savunmacı amaçlarla bu stratejik hamlelere başvuran iran yönetimi bir süre sonra güç devşirdiği alanlardaki şii kimliğini daha görünür hale getirerek buraları nüfuz alanı haritalarına dahil etmişti. Başta Irak olmak üzere Lübnan Suriye ve Yemen İranın arka bahçesine dönüşmeye başlamıştır.

Ancak iran bu hedeflerini gerçekleştirirken kimliğinde önemli kaymalar ortaya çıktı. İran İslam Cumhuriyetini tanımlayan ikili zaman içinde köklü olarak değişti. Sırasıyla ifade edecek olursak bu ikili dizini şu uğraklardan geçti: 1 – İslam İslam, 2- İslam Fars (İran), 3. İran –islam, 4.Şii İran.

İranın kimliğindeki bu dönüşümün çok önemli dış politika yansımalarının olacağı muhakkaktır. İran milliyetçileştikçe ve dinden mezhep öncelikli ontolojiye rotasını değiştirdikçe hem bölgede hem de dünyada yeni riskler ve imkânlarla karşılaşmaya başlamıştır. Bu imkân risk ikilisinin Suriyedeki kriz üzerinde de büyük etkileri olmuştur.

Türkiye

Ortadoğu bölgesinin bir parçası olan ve bölge ülkeleri ve halklarıyla güçlü bağlara sahip olan Türkiye, Cumhuriyet dönemi boyunca izlediği batı merkezli politikadan 2000li yılların başından itibaren vazgeçerek, çok boyutlu bir dış politika sürdürmeye çalışmıştır. Türkiye, kendisinin de etkilendiği Arap Baharı ve bölgedeki diğer sorunlara kayıtsız kalmamaya başlamıştır.

Türkiye, Arap Baharı sürecini bölge halklarının meşru talep ve beklentilerinin yansımaları olarak görmüş, Suriye'deki protestolara da bu çerçevede yaklaşmıştır. Ancak Esed rejiminin halka karşı şiddet kullanımını artırması sonucu Türkiye'nin de rejime karşı tutumu sertleşmiştir (Yavuz, Erdurmaz, 2012: 169). Ayrıca Türkiye, Suriye'deki olayların halkın beklentisi yönünde çözülmesi yönünde aktif olarak çalışmakta ayrıca bu yönde yürütülen uluslararası çalışmalara da katılmaktadır (Şen, 2013: 76).

Suriye'de iç savaşın başladığı günden bugüne en çok etkilenen ülke Türkiye'dir. Esed'in kanlı müdahaleleri başladığından beri Türkiye'ye Üç Milyonun üzerinde sığınmacı kabul edilmiş ve 8 Milyar dolardan fazla para harcanmıştır (<http://www.takvim.com.tr/guncel/2016/03/10/turkiyedeki-suriyeli-siginmaci-sayisi-aciklandi> erişim: 17.08.2016). (<http://www.hurriyet.com.tr/2-5-milyona-yakin-suriyeliye-8-milyar-dolar-harcandi-40046299> erişim: 17.08.2016).

Suriye'de bugün önemli bir aktör olan IŞİD terör örgütü de Türkiye'nin Suriye politikası incelenirken ele alınmalıdır. Öncelikle IŞİD, Türkiye için başlı başına bir tehdittir. Örneğin IŞİD'in Türkiye'de yaptığı bombalı saldırılarda pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Bunun yanında Suriye sınırında etkili olan bir IŞİD Türkiye için önemli güvenlik sorunları barındırmaktadır. Hatay'a atılan havan topları, IŞİD'den kaçıp Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sorunları ve Türkiye'de yapılan bombalı saldırılar bu güvenlik tehditlerinin sadece bir kağıdır. Ayrıca Türkiye-Suriye sınırında pek çok gümrük kapısının IŞİD kontrolünde olması nedeniyle bu kapılar Türkiye tarafından kapatılmıştır. Bunun yanında, Türkiye'nin son yıllarda Irak ile artma eğilimi içinde olan ticareti de olumsuz etkilenmektedir (Orhan, 2014: 4).

Bunlar dışında IŞİD'in Türkiye için oluşturduğu riskler dışında sınırda yarı devlet benzeri bir yapının olması ve Türkiye'ye sürekli mülteci akınının yaratacağı güvenlik problemleri sayılabilir.

IŞİD'in Türkiye'ye en büyük olumsuz etkilerinden biri de onun Suriye politikası üzerindedir. Şöyle ki Türkiye, Esed rejimine karşı ılımlı muhalif grubu olan Özgür Suriye Ordusunu desteklemiştir. Ancak mevcut durumda IŞİD, ÖSO ile çatışarak Esed'in güç kaybetmesine engel olmaktadır. Ayrıca IŞİD'in Suriye'de güçlenmesi halkı Esed ya da IŞİD arasında bir tercih yapmak zorunda bıraktığı için Esed'in toplumsal tabanını da güçlendirmektedir. Son olarak da IŞİD'in Suriye'deki faaliyetleri Esed rejiminin meşruiyetini artırmaktadır. Nitekim Suriye dendiğinde artık akla ilk olarak Esed değil IŞİD gelmektedir (Orhan, 2014: 5).

Türkiye'de 6 ve 8 Ekim protestoları olarak bilinen ve 50'den fazla kişinin hayatını kaybettiği olaylar da Kobane(Ayn-el Arab)'de IŞİD-PYD arasındaki çatışmanın Türkiye üzerinde etkisi olmuştur. HDP(Halkların Demokrasi Partisi) ve destekçileri Türkiye'den Kobane'de yaşanan çatışmalarda IŞİD'e vurulmasını ve PYD'ye de silah yardımı yapılmasını ancak Türk ordusunun Kobane'ye girmemesini talep etmişlerdir. Türkiye tarafından bakıldığında bu taleplerin kabul edilmesi pek makul görünmemektedir. Çünkü PYD, Türkiye'nin halen sorunlu olduğu PKK'nın Suriye'deki yapılanmasıdır. Sonuç olarak Türkiye Kobane'yiterketmek zorunda kalan 200.000'e yakın Kürt'ü kendi topraklarında kabul etmiş ve Kuzey Irak askeri gücü Peşmerge'nin kendi toprakları üzerinden bölgeye geçmesine izin vermiştir.

Türkiye, bazen IŞİD ile yeterli derecede mücadele etmediği yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerde kullanılan argüman olarak ise dünyanın farklı yerlerinden gelen IŞİD sempatanlarının Türkiye üzerinden geçmesi kullanılmaktadır. Ancak gidenlerin Türkiye üzerinden geçmesi Türkiye'nin denetim ya da eksikliğinden kaynaklanan bir şey değildir. Çünkü yılda 35 milyondan fazla turist ağırlayan bir ülkenin kimin gidip IŞİD'e katılacağı konusunda çıkarımlar yapabilmesi imkânsızdır. Ancak bu konuda asıl mesuliyet kaynak ülkelerdedir. Bu ülkeler kabahati Türkiye'ye yüklemek yerine kendi ülkelerinde

şüpheli olarak belirledikleri kişilere engel olmak ya da Türkiye'ye bildirmelidirler. Yani Türkiye'yle işbirliği içinde olmak zorundadırlar (Orhan, 2014: 6-7).

Türkiye'nin IŞİD'e karşı sergilediği tutuma baktığımız zaman Türkiye'nin önerilerinin en azından ABD ve diğer koalisyon ortaklarının önerilerinden daha gerçekçi olduğu söylenebilir. Türkiye, Suriye'de kriz başladığından beri batılı devletleri uyarmaktadır ancak hiç dikkate alınmamıştır. Bu nedenle bugünkü durumda sözü edilen devletlerin payı da büyüktür.

Türkiye, IŞİD sorununun çözümü için genel olarak Suriye sorununun çözülmesi gerektiğini dile getirmektedir. ABD ise Esad'ın gitmesini de içeren bir çözüme yakın gibi görünmemektedir. ABD, Türkiye'nin kendisiyle birlikte ABD'nin planına göre IŞİD'e karşı savaşmasını istemektedir ancak bu Türkiye tarafından kabul görmemektedir. Türkiye bu soruna çok yakın bir ülke olarak sorunun çözümünde, getirdiği öneriler de göz önünde bulundurularak kilit role sahip olmalıdır. Yani köşe yazarı Kartoğlu'nun da belirttiği gibi "Yeni bir dünya kurulur Türkiye orada yerini alır" değil "Yeni bir dünya kurulurken Türkiye orada olur" (Kartoğlu, 2014).

Suriye, Türkiye için onun Ortadoğu'ya açılan kapısı olması nedeniyle önemlidir. Bugünkü durumda Suriye, Türkiye için pek çok güvenlik tehdidini de kendi içinde barındırmakta ve Türkiye'ye ihraç etmektedir. Terör örgütleri düzeyinde Suriye PKK/PYD'nin yeni kandilidir, PKK için bir nevi bir rehabilitasyon merkezidir. Suriye'den Türkiye'ye ihraç edilen bir diğer önemli sorun sığınmacılar sorunudur. Türkiye'ye doğru gerçekleşen sürekli sığınmacı akımı hem sınır güvenliğini tehdit etmekte hem de toplum içinde sorunlara neden olmaktadır. Türkiye ayrıca Suriye üzerinden, diğer ülkelerle de gerilimler yaşayabilmektedir. Bunun en yakın örneği Rusya ile yaşanan uçak krizidir. IŞİD ve PKK'nın Türkiye'deki saldırılarının artmasının Suriye içinde terör gruplarının güçlenmesi ile zaman bakımından paralellik göstermesi de ayrıca not edilmelidir.

ABD

Soğuk savaşı zaferle sonuçlandırdıktan sonra ABD, yönünü Ortadoğu'ya çevirmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan ve Irak'ı işgal ederek bölgedeki askeri varlığını perçinlemiştir. ABD'nin Sert gücünü çekinmeden kullanarak amaçlarına ulaşma politikaları özellikle 2008 yılından itibaren görülen global ekonomik krizin, iktidara demokratların gelmesi gibi durumların etkisiyle biraz azaldığı görülmektedir.

Suriye iç savaşında ABD söylemsel bazda Esad rejimine sert tutum takınırken, fiiliyatta pasif kalmayı tercih etmektedir. Bu durumun arka planında ABD'nin Ortadoğu'da yeni bir askeri operasyon ihtimalini azaltan iç sorunlar olduğu söylenebilir. ABD'nin pasif tutumunun askeri, ekonomik, sosyal yönden bölünmüş bir Suriye'nin İsrail'in güvenliğine tehdit oluşturamayacağı görüşleri de yer almaktadır (Orhan, 2014 : 89). 2008 yılında iktidara gelen Obama yönetiminin dış politikada Asya- Pasifik bölgesine daha fazla önem atfetmesi ve Ortadoğu'daki dönüşümü Avrupa Birliği ve Türkiye gibi batılı güçler üzerinden yönlendirmeye çalıştığı yorumları da yapılmaktadır (Akgün, 2012: 13-15).

ABD'nin Suriye krizine yönelik bu temkinli politikaları IŞİD'in 2014 yılına aşırı güçlenmesinin ardından nispeten azalmış ve 4-5 Eylül 2014'te gerçekleştirilen NATO toplantısında IŞİD'e karşı bir koalisyon gücünün oluşturulması kararı verilmiştir (Pirinççi, Orhan, Duman, 2014: 13-14). Bu kararın ardından da Irak ve Suriye'de ABD önderliğinde koalisyon güçleri hava saldırılarına başlamıştır. ABD kara savaşlarında ise yerel grupları kullanmaktadır. Suriye'de PYD ile gücü ve etkisi kalmasa da Özgür Suriye Ordusu ile işbirliğine gitmektedir.

Genel hatlarıyla ifade etmeye çalışırsak, Bush döneminde gerçekleştirilen Afganistan ve Irak müdahalelerin ülke ekonomisinde yarattığı sorunların yanısıra halkın kendilerinden uzak coğrafyalarda kendi askerlerinin olmasına artık soğuk bakması Obama yönetimi'nin

Suriye politikasını etkilediği görülmektedir. Amerikan çıkarlarının doğrudan tehdit edilmediği sürece kendi askerlerinin karada harekete geçmemesi yönünde politikalar uygulamayı tercih etmektedir. IŞİD gibi terör örgütlerini bölgedeki devlet ve devlet dışı oluşumlara hava gücüyle desteği vererek engellemeye çalışmaktadır.

Rusya

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ardından ABD kaynaklı tarihin sonunun geldiği yönündeki propaganda yıllarında dünyanın artık tek kutuplu bir yapıya dönüştüğü düşünülmekteydi. Sovyetlerin dağılmasının ardından yaşadığı büyük ekonomik krizler, yüksek işsizlik, Çeçenlerin ayrılıkçı hareketleri ve toplumsal çöküntüler Rusya Federasyonu'nu dünyada ve bölgesindeki ABD politikalarına cılız tepkiler vermek dışında bir aksiyonda bulunmasını engellemekteydi. Ancak Putin'in iktidara geldikten sonra ülke içinde yaptığı reformlar ve uluslararası piyasadaki doğalgaz ve petrol fiyatlarının artışı iyi değerlendirmesiyle ülke ekonomisini toparlamayı başardı. Güçlenen ekonomisiyle uluslararası arenaya tekrar süper güç / oyun kurucu aktör olarak çıkmak isteyen Putin Rusya'sı bu durumu ilk kez 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığıGünümüz dünyasının tek kutupluluğunu ve bu tek kutupluluğun demokrasiyle bağdaşmadığı NATO ve ABD'yi eleştirmekteydi (Yesevi, 2013: 8)

ABD'nin Irak ve Afganistan operasyonlarına ses çıkaramayan Rusya, Suriye krizinde ise farklı tutum sergilemektedir. Bu durumun başlıca sebepleri vardır. Öncelikle Sovyetler Birliği döneminden gelen Suriye ile iyi ilişkiler ve Suriye'de kendisini Akdeniz'e açan askeri üssün bulunması ayrıcalıklarını kaybetmek istememektedir. Ayrıca Rusya, Suriye'de ortaya çıkan terör örgütlerini kendisi için tehdit olarak görmektedir. 20-25 milyon Müslümanın yaşadığı Rusya, bu terör örgütlerini kendi coğrafyasına gelmeden yok etmeyi planlamaktadır (Tellal, 2015: 1050). Alexandr Dugin'in verdiği bir mülakatta söylediği "Eğer Suriye'de ABD tarafından oluşturulan ve yayılan terörizmi orada durdurmazsak sonunda kendi sınırlarımızda ve ülkemizde sorunla uğraşmak zorunda kalacağız. Suriye bizim dış savunma hattımızdır" İfadesi de bu durumu göstermektedir (<http://www.timeturk.com/rusya-neden-suriye-de/haber-98210>).

Rusya'nın Suriye sorununda (askeri) aktif rol almasının bir diğer sebebi de kendisinin uluslararası arenada tekrar 'oyun kurucu' aktör olgunluğuna eriştiğine inanmasıdır. Bu durumSuriye'nin; ABD'nin tek kutuplu dünyası ile Rusya'nın çok kutuplu dünyasının mücadele alanına dönüşmesine sebep olmaktadır.

SONUÇ

Suriye krizinin doğuş evresinde ana fonu ve çerçevesi arap baharı olmuştur. Arap Baharı, Suriyede Şii-Sunni fay hattının oluşturduğu kırık otoriter rejimlerle mazlum halk arasında uzanan fay hattının oluşturduğu enerjiden fazlasını üretebilmiştir.

Tunus, Mısır, Libya ve diğer Arap ülkelerinde çok daha lokal sonuçlar doğuran ve ülke içerisinde yönetim değişiklikleri ve reformlara yol açarken Suriye'de kriz matruşkalaşarak derinleşmiş ve yeni boyutlar ve mahiyetler kazanmıştır. Bir nevi Arap baharı, Suriye'de sahil testine maruz kalmıştır.

Suriye'deki protestolar kısa süre içerisinde iç savaşa dönüşmüş ve bölgesel ve küresel güç mücadelesinin alanı haline gelmiştir. Suriye'de bir taraftan İran ve Suudi Arabistan gibi bölgesel ve ABD-Rusya gibi küresel güçler arasında bir soğuk savaşı ortamı yaratılırken diğer

tarafından IŞİD, PYD ve El Nusra gibi terör örgütleri vekalet savaşlarının ve kirli stratejilerin yeni ajanları olmuşlardır. Bu nedenle küresel terörün yeni münbit zemini Suriyededir denebilir.

Suriyedeki stratejik depremin artçı şokları hükmündeki Suriyeli sığınmacıların komşu ülkeler ve Avrupadaki etkileri kayda değerdir. Bu nedenlerden dolayı Suriye hem Ortadoğu güç mücadelesinin hem de küresel mücadelelerin yeni meydanı ve gelecek dünyanın laboratuvarı konumundadır.

KAYNAKÇA

- Akgün, B. (2012). Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*.
Cop, B., “Suriye’yi Anlamak: Baas Nasıl Doğdu?”, www.ntvmsnbc.com/id/25301312/
Erişim: 12.05.2016
- Çağ, G. &Eker, S. (2013). (2013). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, 61.
- Çelik, A. H. (2015). Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. Cilt:6 Sayı: 2.
- Daviş, A. (2004). Arap milliyetçiliği: zaferden umutsuzluğa, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Erkiner, E. (2009). Hama Katliamı.
http://engineerkiner.org/index.php?option=com_content&view=article&id=68%3Aham-a-katliami&catid=34%3Aengin-erkiner&Itemid=1 Erişim: 22.08.2016.
- Kartoğlu, M. (2014). “General Allen’e Ankara’da Neler Söylendi”. *Star Gazetesi*.
<http://haber.star.com.tr/yazar/general-allene-ankarada-neler-soylendi/yazi-952859>
Erişim: 12.08.2016.
- Orhan, O. (2014). IŞİD ile Mücadele, Sınır Geçişleri ve Türkiye. *ORSAM*. No:11.
- Özdemir, Ç. (2012). Ortadoğu ve Arap Baharı (Türkiye Demokratik bir Ülke Olarak Ortadoğu’da Model Olabilir mi?. (YL Tezi). Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.
- Pirinççi, F., Orhan, O., Duman, B. (2014). Abd’nin Işid Stratejisi Ve Irak İle Suriye’ye Olası Yansımaları. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi(ORSAM). Rapor No: 191.
- Şen, Y. (2013). Suriye’de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*.
- Tandoğan, A. (2013). *Arap Baharı Sürecinde Mısır* (YL Tezi). Atılım Üniversitesi. Ankara
- Tellal, E. (2015). Rusya Suriye’de Ne Arıyor?. *AÜ SBF Dergisi*. Cilt: 70, Sayı: 4.
- Yavuz, C., Erduramaz, S. (2012). Arap Baharı ve Türkiye. Ankara: Berikan Yayınevi
- Yesevi, G. Ç. (2013). Orta Asya’da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği. *İstanbul Kültür Üniversitesi (GPOT)*. Çalışma Kâğıdı No:4.
<http://www.takvim.com.tr/guncel/2016/03/10/turkiyedeki-suriyeli-siginmaci-sayisi-aciklandi>
erişim: 17.08.2016
- “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Sayısı Açıklandı” <http://www.hurriyet.com.tr/2-5-milyona-yakin-suriyeliye-8-milyar-dolar-harcandi-40046299> erişim: 17.08.2016
- “Suriye’deki Ölü Sayısı 470 Bine Yükseldi”<http://www.amerikaninsesi.com/a/suriye-de-olu-sayisi-470-bine-yukseldi/3187033.html>, erişim:12.08.2016
- “Rusya Neden Suriye’de” <http://www.timeturk.com/rusya-neden-suriye-de/haber-98210>
Erişim. 18.08.2016